

A politikus Ady

Kilencvenegy esztendővel ezelőtt született Erőindszenten, a kicsiny szilágy-sági faluban, ahol Kós Károlyék az ötvenedik évfordulóra emléktáblát helyeztek el, s melyet a nyolcvanadik évforduló óta Adyfalvának neveznek. És ötven esztendővel ezelőtt halt meg, két forradalom — az 1918-as és az 1919-es — intervallumában. Mivel ünnepeljük most, a röplő idő újabb állomásán? Termékeny zavarba hoz a kérdés, mert csak úgy rajzik a sok gondolat és mondandó, sikolt minden, ahogy az Ady-témához érünk.

Ha mindössze az irodalomtörténet egy dátumáról volna szó, akkor is ellentmondást jelezne ez a nem is költős költőügy. Avagy nem maga Ady Endre jajongja *Poéta és publikum* című — nálunk politikai írásgyűjteményének is nevet adó — 1909-es felolvasásában, hogy „... a poéta-mesterség isteniségével, gyönyörűségeivel éppen tele vagyok, torkig vagyok, s jaj volna nékem, ha csakugyan úgy volna, hogy poéta vagyok s ezzel vége. Nem, nem, s úgy gondolom, s ez az egy éltet, valaki és valami más is volnék, s ha egyéb nem, de emberi és kiváltképpen magyar értelmek... nyugtalanítója, gyűjtogatója.“ Lírikust ünnepelünk, hogyne, verseit szedjük ma elő könyvespolcra és emlékezetből, idézzük, szavaljuk, énekeljük az esztétikum örömeivel és fennkölt gondolatisággal (nálunk fogalmazták meg már 1911-ben brassói szász hívei, hogy költészete „tulajdonképp gondolati líra“), de ebből a költészetből is közügy csordul elő, s mementóként hat mindmáig.

Ezért kérjük: nem kötelező-e végre a közéleti személyiség méltánylása és megünneplése?

Terjedő felismerés már, még ha megint csak irodalomtörténeti keretben is, hogy egy-olvasatban értékelendő a költő és annyi meg annyi novella írója a publicistával. Megnőtt életünk egészére látunk, ha betekintünk harcos jóslásaiba, akár

vezércikkben, akár tárcában, akár versek jelképrendszerével fejezte ki magát. És itt nemcsak a tankönyvekbe került plebejus forradalmárra gondolunk, aki a feltörekvő munkásosztály történelmi hivatását hirdette, s halált gajdolt minden óságra, úri és polgári dekadenciára, hanem hivatkozunk mindarra is, amire szocializmusunk mai fokán figyelünk fel, amikor sajátos földrajzi-népi helyzetekre alkalmazzuk egy általános forradalmi tudomány tételeit. Ezeknél a konkretizálásoknál válik újra meg újra időszerűvé a maga válságos korában a honiség törvényeire rádöbbent Ady. A dolgok bonyolult forgásában ez a paraszti úrfi, ez a demokrata nemesivadék felfedezte a humánus idő- és térbeli meghatározhatóságát, az adott történelmi keretben és helyzetben mindig-egy lehetséges legjobbat, s nem is lényeges, különben is holtig vitatható, vajon döntésre alkalmas ítélőképeségében a zseni-ösztönösség avagy inkább (s mi errefelé hajtunk) a felvilágosult értelem, a politológus műveltség játszott-e elsődleges szerepet.

A költőt és novellistát egybevetve a publicistával, valóban eljutunk a politikushoz. S ebben az áramlásban akarva, nem akarva áttörjük az irodalomtörténet kereteit. Ady Endrével mint közéleti személyiséggel foglalkozni, ez még járatlan út, kidolgozatlan diszciplína, s egyelőre nem is vállalkozhatunk másra, csak egy kutatói lehetőség felvázolására.

*

Ady politikai színopsziséért nem kell messzire elkalandoznunk, benne foglaltatik ez mint a költő magatartásrajza minden életösszefoglalásban, a kortárs és barát Bölöni György Ady-monográfiájától a legfiatalabb Varga József Ady-pályaképig. Sőt, találkozunk olyan összehasonlításokkal is, amelyekben Ady alakja egy-egy kifejezetten közéleti személyiséggel, a politikai szféra ismert és számontartott képviselőjével kerül szembe vagy párosul. Bölöni az első világháborút megelőző világ „három inkarnációjá”-ról beszél Ady Endre, Károlyi Mihály és Tisza István személyében, Szekfű Gyula, a Horthy-korszak történetíró-ügyvédje, Tisza államférfiúi és Ady költői balsorsát foglalja ellentét-párba egy „hanyatló kor” jellemzéseként, Révai József pedig, a kommunista irodalompolitikus, Adyra alkalmazza Lenin meghatározását a forradalmi demokratáról, s egybeveti a kettőjük forradalmi érzelmével járó nemzeti büszkeséget. Az ilyen paradigmák — bizonyító minták — a közügyi magatartáson túl már a közügy formálóját, a politikust is sejtetik.

Mielőtt szembenéznénk a politikussal, elégedjünk meg a költő-publicista szokásos behelyezésével kora társadalmi és pártharcai közé, s húzzuk meg ismert viszonyulásaik eredőjét. Az Osztrák—Magyar Monarchia mesterkéltszerű szervezeteivel szemben Ady visszamenőleg 1848-as és előrelátólag 1918-as, de semmi sem áll tőle távolabb, mint a „függetlenségi és 48-as” politika sovén dzsentri-nacionalizmusa. A polgári radikálisokat támogatja, de túllát a tőkés-praktikákon, s amikor Jászi Oszkárak a német Mitteleuropa-tervezethez közelednek, felháborodottan kiáltja oda: „Él Kossuth Lajos még mindig, s Nyugattól tanulva én mégis csak Bizánc felé kedvelek fordulni.” Nyilvánvalóan a legközelebb áll Ady a szociáldemokrata mozgalomhoz, de politikai felfogásban élesen különbözik azoktól a vezetőktől, akik csak-a-munkásságba-néző (Lenin írásaiban oly határozottan elítélt) egyoldalúságuk folytán sem a parasztkérdésben, sem a nemzeti kérdésben nem találnak a forradalom fővonalára, s elkeddenek a proletariátus vezető szerepét a demokratikus követelésekért vívott küzdelemben. Ady tehát kívül áll a hivatalos és hivatásos politikai kereteken. Bizonyos politikai helyzetekben alkalmaslag közeledik egy-egy politikai személyiséghez, de csak addig, amíg az a haladásért ví-

vott harc élén szerepel. Végül Ady magára marad a politikai erők világháborús örvényében, s közügye a forradalom-örzés jelképevé emelt En. A történelmi csoportmozgások dialektikájában Ady magatartásbeli láncreakciója mindvégig politikai: a feltörekvő munkásság és parasztság, a népehez hű igazi értelmiség új társadalomigényét fejezi ki vagy helyettesíti be önmagával, töretlen harcban minden feudális és kapitalista osztályerővel, konzervatív, klerikális és reakciós klikkel és ideológiával vagy akár a nép érdekeit rosszul képviselő szektás szűkítésekkel, kicsinyes opportunizmussal, gyávasággal, tétlenséggel, árulással. S mindezt az akkori ország központi problémájává emelt magyar sorsproblémán belül.

Amiről nagy vonalakban szövelünk, még mindig lehet pusztán költői attitűd, a szebbre-jobbra váró lírikus eszmei hozzájárulása különféle történelmi erők és politikai alakzatok túlekedéséhez, de amilyen mértékben túl tudunk jutni Ady csak-költőiségén, s behatolunk lírájánál egyáltalán nem alábbvaló — terjedelemben pedig tízszeres — publicisztikájába, ebbe a közelet minden kérdésére kiterjedő, gazdag politikai irodalomba, akkor érezzük csak, hogy túl a lelkiismereti magatartáson cselekvő közeletbeli részvételtől is szó van. Nem tagságról itt vagy ott, Ady nincs benn semmiféle elnökségben vagy vezetőségben, még csak bizottságban sem. No de ez volna a politikus kritériuma? Jókai és Mikszáth az országgyűlésben sem volt politikus, Ady az volt a parlamenten kívül is. Miért? Mert erkölcsi álláspontjáról, mely különben költői magatartásával mindig azonos, elméleti-stratégiai és gyakorlati-taktikai közharcot vívott, s kellő helyzetekben közvéleményt is teremtett maga köré, innen és túl a szokványos kotériákon.

Éppen az a tény, hogy pártokat, csoportokat, személyeket Ady csak esetenként támogatót, amikor is azok a tömegek történelmi érdekét fejezték ki, de mentem konfliktusba került mindnyájukkal, amint a népi irányvonalról letértek, eléggé kifejezi, hogy itt politikai mértékről van szó, a mindennapi feladatok politikai számbavételéről egy ország, egy birodalom, egész Európa s a nagyvilág méreteiben. Ha — mondjuk (elképzelni is kínos) — Ady nem írt volna verset, s közírásában csak egyetlen egy irányzat szószólója, s ezért egy csoporton belül, annak szervezeti életében, sajtójában, esetleg megszerzett társadalmi funkcióiban (mint képviselő, főszerkesztő, titkár, miniszter, diplomata vagy politikai üldözött) a fordulatok geometriája szerint „hivatalosan” is élre kerülhetett vagy legalábbis tárgyaló fél lett volna, akkor bizonyára kijárna neki a politikusi disztinkció. Amiért költő is volt, méghozzá korában a legnagyobb, s nem csatlakozott le sehová, hanem megőrizte a maga független (félreértői szerint „individualista”) ítélőképességét, s ezen az alapon valóságos tengelyévé vált a történelmileg esedékes forradalom elvi előtörténetének, azért már zavarban vagyunk a politikai minősítést illetően? Ha így van, nem Adynál hiányzik valami, hanem mi nem tisztáztuk még eléggé világosan sem a politikus-volt mibenlétét, sem Ady legigazibb arcát.

*

A ma már vége-hossza-nincs Ady-filológia anyagának politika-centrikus átdobására egy röptanulmányban aligha vállalkozhatunk, de összpontosíthatjuk figyelmünket egy-egy részletre, s Ady politológiai értékeléséhez máris feltűnő indítékokat kapunk.

Itt van például a legismertebb hajlás a polgári radikálisok és intellektuális csoportjaik felé, vagy az együttmenés a szociáldemokratákkal, a *Népszava* és Ady pro és kontra viszonya. Tömegtelen vonatkozás tisztázott s köztudomású, hogy hol társult, hol nem társult a költő-publicista ezekkel a — módjával — forradalom fele tendáló mozgalmakkal. Nos, ha pontosan kiszámítanók cikkről cikkekre (sőt vers-

ról versre is) az összefüggéseket és összetűzéseket, az egyezéseket és ellentéteket, akkor a fennmaradó különbözőzet nemcsak Ady sajátos politikumát, hanem e politikum maradandó — az egykorú tényekkel szemben felsőbbrendű — értékeit, Ady politikai jelentőségének történelmi rangját adná. Ami a döntő különbség Ady és Jászi Oszkár, Ady és Garami Ernő, vagy akár Ady és Szabó Ervin, Ady és Alpári Gyula között, az elsősorban a bevett politikusokból akkoriban hiányzó — de íme, Adyban mégis fellelhető — lenini vonal, mely a polgári demokratikus forradalom vezetését a proletariátusra bízta, a paraszti és kispolgári rétegek élén, a teljes nemzeti szabadságukért küzdő nemzetekkel és nemzetiségekkel szövetségben. Az ösztönpi forradalom konkrétan honi vonala.

A politikus Ady kibontását a történelemből Révai József vitte a legtovább, amikor élesen szembeállította „a magyar burzsoázia züllöttségét, kulturális ürességét és léhaságát, politikai gerinctelenségét“ azzal a forradalmi demokratizmussal, melyet Ady képviselt, mihelyt álmainak megvalósításáért a szocialista munkásmozgalom felé fordult. Kérdés azonban, vajon igazat adhatunk-e Révainak akkor, amikor értékeléseiben a fele úton megáll, s azt írja Adyról, hogy „egész lényével átadja magát a proletárszocializmus varázsának, de nem adja fel önmagát, megmarad annak, aki: a forradalmi polgári kultúra vallójának és költőjének“. Szerinte Ady észreveszi és látja ugyan „több, mint pusztán ösztönös megérzésével és megértésével“ a szociáldemokrata párt ideológiai válságát, s elítéli az opportunista álmarxizmust, de nem ismerheti meg a leninizmust, Nyugatra néz, nem Keletre, nem értékelni eléggé az 1905-ös oroszországi forradalmat, s ezért dekadens polgári pesszimizmusának egy válfaja „a hitetlenség a szocializmusban“. Ahány állítás, annyi az ellenérvünk, no de éppen az Ady-politológusok feladata rendre kimutatni Ady egyáltalán nem Nyugatnak aláfekvő, hanem „Nyugat ellen Nyugatot“ hozó felfogását, az 1905-ös forradalom lenini „két taktikájának“ helyes felismerését, s egyáltalán nem dekadens polgári pesszimizmusát, hanem állandó utalását arra, hogy a jövő elképzelt pesszimista vagy optimista változata végeredményben tőlünk függ... Révai 1949-es Ady-képe az újabb Ady-bibliográfiában részben már kellő korrekciót kapott, s így inkább az a fontos, ami tévedései ellenére is kiviláglik írásaiból: Ady politikumának a régibb esztétizáló felfogásokon, irodalom-centrikus beállításokon túlmenő — bár még mindig jellegzetesen irodalomtörténeti — megítélése és értékelése.

Maradjunk a munkásosztály történelmi szerepének kérdésénél. Garami Ernő, a „jobboldali“ szociáldemokrata politikus *Forrongó Magyarország* című, az emigrációban megjelent emlékezései során így látta: „... lehetetlen, hogy Magyarország a feudális kormányzat világából egyszerre, átugorva minden közbeeső fejlődési fokozatot, olyan társadalmi és állami berendezkedéshez juthasson, amelyben az aránylag amúgy is kisszámú ipari munkásság osztályérdeke és akarata legyen döntő.“ Ez a felfogás 1922-ben is az 1905-ös orosz forradalom mensevikjeinek taktikai vonalát reprodukálta, s valójában a magyar ellenforradalom malmára hajtotta a vizet. S ha a másik szárnyat nézzük, Aranyossi Magdával együtt kell megállapítanunk, hogy Alpári Gyula, aki — Szabó Ervinnel — a baloldali ellenzék exponense, 1910-es hibáival a II. Internacionálé német balszárnyának tévedéseit követte, s így „(ő) sem tudta kellőképpen hasznosítani az 1905-ös orosz forradalom tanulságait“. Elvetette a nemzetek önrendelkezési jogát, tagadta a parasztság forradalmi szerepét, a proletárforradalom kitörését egy ütemben várta minden országban, vagy legalábbis a legfejlettebb országokban, s nem volt tekintettel honi sajátosságokra.

A két szárny között ott a „költő“, aki ugyan nem politikus (legalábbis így még nem aposztrofálja semmiféle politikai történet), mégis ő az, aki már 1905-

ben, *Földindulás* című — sokszor idézett — cikkében így teszi le a garast: „...él és eszmél a nép. A lebecsült és lenyomorított csöcselék. Oroszország pedig egyszerre csinál meg két forradalmat. A régit, melyen Európa már tülesett, s az újat, mely Oroszországban kivételesen és minden Marxok ellenére, vérrel dolgozik... Így csinál forradalmat a nép. Ha megindul, az földindulás. És csak a nép tud forradalmat csinálni. És megváltás csak a néptől jöhet...“ Ady „ösztönös“ leninizmusa (túljutása az elmaradt „Marxok“ — a Garamiak — nézetein) félreérthetetlen, ha folytatólagos életművének kontextusában olvassuk az 1905-ös tanulságokat. Ezek adták számára a támpontot harcaihoz, vágyaihoz és várakozásaihoz holtáig. A megalkuvó szociáldemokrata vezetőkkel ellentétben hitt a munkásosztály ösztönös szerepében, a dogmatikus balszárnytól pedig abban különbözött, hogy a honi forradalomhoz ragaszkodott, ahhoz a konkrét történelmiséghez, mely a kis számú, de erős proletáriátust az elégedetlen parasztság és az elnyomott szlovák, rutén, román, szerb, horvát szabadságtörekvések szövetségesévé, szószólójává, energiáik társadalmi felszabadítójává teszi.

Akár már e példa nyomán megkérdendők, nem ért-e fel Ady 1905 és 1914 között (csucsai emigrációjáig) időszerűségben, tömeghatásban és előrelátásban nem egy magyar „politikussal“? Sőt, a történelmi eredményesség tekintetében is... Bölöni György, aki pedig a költő politikai jelentőségéről igen, politikai szerepéről nem beszél, *Az igazi Ady* polémikus emlékezései közt így fogalmaz: „Ezernyolcszáznegyvennyolc a Petőfi és ezerkilencszáztizennyolc az Ady beteljesülése volt.“

*

Egyáltalán: jegyzőkönyvekkel és jelenléti naplókkal, szervezeti szabályok betartásával mérendő-e a politikus-volt? S akcióprogramokkal? Ady mindenestre ki-
maradt ilyesmikből vagy éppenséggel áttört rajtuk, hiszen az ő jelenléte és programja olyan egyetemes, hogy konkrétan mindené és mindenkié, s időjátékot is megenged, mert mondandója mindmáig visszatér. A honi forradalmat ki tudta magában szélesíteni általános emberséggé, s ezt az egyetemességet várta a forradalom egyetlen lehetséges közegétől: a néptől. Emberséget az embertől, mely nem áll meg a szűk formáknál, hanem minden létezőre és elgondolhatóra kiterjed, szerelemre, családra, nemzetiségre, munkaviszonyokra, közigazgatásra, tudományra és művészetre, a Föld boldog birtoklására. Éppen itt, a forradalom e teljes értelmezésében, jelent számunkra ma is oly sokat (nemcsak emlékezést és dokumentációt) az Ady-politikum, ma, amikor a megmaradt polgári világ liberalizmusa falaz mindannak a vésznek, mellyel Ady nálunk szembeszállt, míg a szocialista világnak a demokratizálódás tökéletesebbé tételével kell népi eszméjét igazolnia, felszámolva a szűkösségeket, a harmadik világ pedig, a gyarmati mélyből feltörő új nemzetek tábora, a maga méreteiben, lényegileg az Osztrák—Magyar Monarchia szétfeszítését, a népek forradalmi testvériségét ismételi.

Nem elég Ady költészetét adni a világnak. Ady publicisztikája, mi több: politikai tanítása is minden nyelvekre vár.

Elsősorban is itt Kelet-Európában.

Mert a szláv—magyar—román együttthaladásnak, a nemzeti szuverenitásoknak és a bennük-velük élő nemzetköziségnek (itt, e századokon át annyi baj látta tájon, ahol be kellett hozni a nyugati civilizációt, de sajátos emberségünkkel egy elüzletiesedett, elmechanizált imperialista világ nyavalyái nélkül), város és falu viszonyának, a közös múlt és az eljövendő történelem konkrét táji megismerésének, a szabad egyéniség és a felemelő közület harmóniájának Ady-mondta ígéit még akkor is felhasználhatjuk szocializmusunk dúsítására, árnyaltabb értelmezésére és

továbbvitelére, ha tételeit versek és cikkek bibliás szimbolikájából kell kifejtenünk. Ez a költői szimbolika is politikai érből vérző, valójában mélyebb realizmus a napi beszédnél, s ösztönné feszülve tartalmazza a tudományos felismeréseket. Egy konkrét kelet-európai logika, a dolgok itt szükséges menete sulykolódott itt be a politikai zseni számítógép-precizitásába, s tegyünk bár fel neki bármily kérdést, pontosan kikopogja nekünk a — különben közvetlenül is felfedezendő — legjobb választ.

Eppen ott, ahol a kelet-európai dolgok felméréséről van szó, nézhetünk szembe legkonkrétabban Ady egyes magyar politikusokkal való szembehelyezésével vagy párosításával, feltéve a kérdést, vajon a „költő“ ezektől a vele egyenlősített „politikusk“-tól miben is különbözik?

Lássuk hát Tiszát és Adyt! A Szekfű-féle egymás mellé helyezés megtisztelő bár, de gondoljuk csak el, mivé is torzul itt Ady az összehasonlíthatóság kedvéért. „Adynak politikai műveltsége és belátása sokkal gyarlóbb volt, semhogy tapasztalati úton, az események értékelése által ismerhette volna fel a nemzet kóros állapotát“ — írja 1934-ben Szekfű. Ezzel a beállítással, melynek minden szava mai ismeretanyagunk szerint a neveltségességig hamis (több ezer cikk tanúsága szerint Adynak rendkívül árnyalt a politikai műveltsége, az eseményeket állandóan tapasztalati úton, gyakorlatilag értékelte), a *Három nemzedék és ami utána következik* szerzője eljut a maga önkényes parabolájáig: „Míg Ady lelkében egyedül a legbensőbb zug, az ösztönök, a faji összetartozás helye maradt tiszta és magyar, addig Tiszának egydarabból öntött egyénisége sikerrel állott ellent a kor támadásainak.“ Ady „ösztönösségét“ persze más oldalról is halljuk emlegetni, a Tiszapoteozis azonban megint csodálkozó mosolyra késztet: hát nem az ő úri világa s ő maga ment rá e „siker“-re? A Szekfű-féle bizarrul reakciós gondolkodás titkait kortársa és népi ellenfele, Németh László oldotta meg, amikor történelem-pályáját „a Habsburg-eszményben harmonikusan összekapcsolt hűségpár“ — a német és a katolikus hűség — okozta belső drámával magyarázza. Nekünk Ady torzképe csak arra volt jó, hogy a szellemtudományi ellenfél oldaláról is felmutassuk a komparációs készséget.

Szekfű „Erdély-izonyával“ (ez is Németh László telitalálata), vagyis Keletellenességével, Bécs-barátságával szemben az Adyhoz hasonlóan erdélyi látású, a magyar problémákat valódi beágyazottságukban érzékelő Bölöni egyáltalán nem kapcsolja, hanem ellenkezőleg, élesen — a tényeknek megfelelően — polarizálja Adyt Tiszával. Nem is ítéli el, nem sajnálja és át sem hidalja, mint Szekfű, hanem a történelmi ellentétekből magyarázza kettőjük személyig menő harcát.

Mégis, még ezzel a jogos ellen-párosítással szemben is, melynek tárgyi bizonyítékait számos Ady-vers erős kitételeiből éppen úgy ismerjük, mint Tisza gróf „Rusticus“ álnéven írt Ady-ellenes kirohanásából, bennünk feszeng a kérdés: nem az alkalomból adódó felületesség-e a két név sarkítása? A megbukott kiskaliberű dzsentri-politikus semmi esetre sem méltó párja a maradandó-öröknek teremtett népharcosnak. Ha már szembe akarunk állítani két végletes nagyot, akkor sokkal találóbb volna „a vad, geszti bolondot“ félreszorítva Andrassy Gyulával mérni Adyt. Nem a kis utódra gondolunk, a koalíciós kormány esendő-bellügyminiszterére, aki még a monarchia összeomlása után is királypuccsban kísérti vissza a dualista politika korlátoltságát, hanem a hatalmas apára, az idősebb Andrassyra, aki tulajdonképpen az osztrák—magyar birodalom megteremtője, és oly tragikus sikerrel hozzákötötte országa történetét Bismarck nagynémet koncepciójához, egy szláv-és románellenes, Balkán-hódító kalandorsághoz. Ady politikai álma, Kelet-Európa

társadalmi és történelmi emancipációja, nem csupán a Tisza-féle választási trükkök és zsandár-akciók dekadenciájával, hanem az eredendő bűnnel is, a Kossuthot eláruló „szép akasztott“ — a Habsburgok akasztófájától a Burg megmentőjéig avanszált külügyminiszter — kétségtelenül hatalmas életművével áll szemben és magasodik fel.

Az öreg gróf, Berlin ránszabadítója, még él, amikor Zilahról a kis Ady elindul, hogy a baljós német esatlós-koncepció legkeményebb és legtartósabb politikai ellenlábasa legyen. 1918 nem is az árnyék-Tiszára, hanem a fél századra világló Bismarck-Andrássyra vágott vissza.

*

Böloni azonban nemcsak kiélez, hanem rokonít is, amikor kijelenti: „A reakció diktatórikus és látható vezére, gróf Tisza István, éppen e két egyéniségben: a költő Adyban és a politikus Károlyiban találja két legkérelmezhetőbb ellenfelét.“ A képletben egymás mellé került „költő“ és „politikus“ esetében sem riadunk vissza attól a — szónokinak szánt — kérdéstől, vajon csupán mint lírikus került-e Ady Tiszával szembe és Károlyi mellé? Böloni nyilvánvalóan a politikás versek írójára koncentrál, aki saját vallomása szerint (a szegedi ügyészséggel szemben védeve egyik „bűnös“ versét) a politikai versírásról mint „nobilis, de muszáj adó“-ról beszél, no de politikumát mindenkor cikkeivel s a publicisztikáját jellemző konkrét közügyi állásfoglalásokkal támasztja alá. Nemcsak politikai líráról van tehát szó, hanem politikai irodalomról, kimondottan olyan írásokról is, melyek a parlament, a napi sajtó, a közélet témáiba nem kevesebb elemző erővel, de bizonyára még szclesebb hatással is szólnak bele, mint akár éppen Károlyi beszédei.

Ady igazán nemcsak „költő“, amikor a sorsdöntő 1914-es esztendő elején a radikális ifjúság lapjában üdvözli Károlyi Mihály tervbe vett szentpétervári utazását. Varga József kétszer is, *Károlyi Mihály útja* című Kortárs-cikkében és az Ady-pályaképben. rávilágít erre a különösen mély politikai konkordanciára, mely a függetlenségiak balszárnyának vezére és Ady között felvillan. „Mérhetetlen szlávellenesség és kritikátlan germánbarátság: ez a magyar uralkodó osztály külpolitikájának irányvonala“ — írja Varga, s hozzáteszi: „S ezt a bűvös kört csak a magyar úri politikától egyre inkább elszakadó s más felé tájékozódó Károlyi Mihály próbálja áttörni. Ady, aki végzetesnek tartotta az úri Magyarország egyoldalú német orientációját, rögtön felfigyelt erre is...“ Károlyit az események megakadályozták ugyan terve végrehajtásában (végül is Amerikába ment), Ady szimpátiája azonban tüzet fogott, s újra fellángolt az 1918-as polgári demokratikus forradalom szakaszában, amikor is mindkettő a közélet élére kerülnek: a köztársasági elnök is, a szellemi megújulás góciává vált Vörösmarty Akadémia elnöke is, akit csak betegsége és halála akadályozott meg abban, hogy forradalomföltését a kommün felé sodró erők fegyverévé ne tegye.

Iktassam ide ifjúságom Ady-élményét és a vele kapcsolatos Károlyi-élményt. A két világháború közt több országban is Adyból indult az új magyar értelmiség, mely a Horthy-féle ellenforradalom gyűlölködő revanspolitikájával, újra szláv- és románellenes, Kelet-Európával szembeszálló kalandorságával ellentétben a dunai békét és megegyezést, a társadalmi és nemzeti felemelkedést s mindezeket át a szocialista orientációt sürgette. Nem esztétikai kérdés volt Ady számunkra, hanem a paraszti tömegek felszabadulását a munkásszféra oldalán kereső, az emberiség sorsproblémáit a nemzeti létformákon át és az együttélés nemzetköziségével megközelíteni és megoldani akaró eszmélkedés politikai forrása. Küzdelmeinkben azonban nemcsak a magyar reakcióba ütköztünk, hanem abba a polgári és

jobboldali szociáldemokrata emigrációba is, mely egyfelől a népi-nemzeti öntudattól, másfelől a keleti betájolódástól akart elriasztani minket szabadkőműves-liberális és kozmopolita jelszavakkal. Minek kerülgessem: személyi vitába keveredtünk Kéri Pállal, Szende Pállal, Jászi Oszkárrel, akik nem ismerték fel mozgalmainkban saját ifjú- és legjava férfikori radikalizmusuk, szociológiai szemléletük újraéledését (hiszen Adyval mondtuk hosszú ideig: „A Jásziság én akart ideálom“), nem érzékelték sem saját sorsunk iránt érzett felelősségünket az adott helyzetekben, sem ellenszenvünket a nyugati imperialista szándékokkal, a francia—angol hatalmi politikával és a készülődő új nagynémet Drang nach Ostennel szemben. Egyszerűen nem fogták fel bennünk egykori szövetségésüket: Adyt, Adyt a teljességében és folytatódásában. A csehszlovák polgári-szociáldemokrata koalíciós kormány oldalán vonultak fel érveikkel, s kínunkban, kiábrándultságunkban levelet írtunk a Szovjetunióból akkorra már Párizsba érkezett Károlyi Mihályhoz. Válasza megjelent, s legnagyobb megelégedésünkre és elégtételünkre elhatárolta magát az „áloktobrizmus“-tól, vagyis az 1918-as októberi forradalom szocialista továbbvitelével szembe fordult, a kommunizmust megtagadó s imperialista táborokhoz csatlakozó emigráns frakcióktól... Mozgalmaink e bátorítás nyomán jutottak előbbre s találkoztak a fejlődésünk fővonalát kritikailag támogató és tudatosító Barta Lajossal, Fábry Zoltánnal, Gaál Gáborral: a régi Korunk-gárda nagyjaival.

Irodalmi befolyással, a művészetben át társadalmi serkentő hatással sokan voltak ránk, de most közvetlenül politikai genezisünkről vallottam, s íme: utóéletében is találkozok itt Ady Károlyival. Mondjam csak ki: az Ady-irányzat, Ady politikai hagyatéka segített a marxi—lenini tudományos világnézethez való eljutásunkban, egyengette utunkat a proletariátus forradalmi pártjáig, amely problémáinkkal együtt fogadott soraiba.

*

És a levélváltások — barátilag és szemrehányóan — Octavian Gogával? A barátkozás Emil Isac és Ady között? A versajánlás Áchim Andrásához és a *Vendég-ség Bottyán vezérnél* ezzel a jelszóval: „Justh Gyulának, egy bomlott korszak bomlasztójának és hősének, a második Bocskaynak“? És a francia, a német, az orosz, a japán vagy indiai körütekintés és állásfoglalás a világpolitika aktualitásai közepe? Végtelenül sok fűzés, kapcsolás, kifejtés és értelmező összedás vár itt a politikai történezsre, aki az egykori monarchia és a nagyvilág korrelációiban a káosz mögött értelmet, előrelátást, igazi politikai nagyvonalúságot keres, és meg is kaphatja magyarul Adyban. Az én soraim mindezt a munkát nem helyettesíthetik, legfeljebb jelzik a feltárandó mélységeket és magasságokat, szívesen nézve elébe minden hasznos és becsületes polémiának.

Egy vonatkozással én sem jöttem még tisztába. Ady sohasem volt hatalmon, és nem tartozott hatalmon levő vagy hatalomra törekvő szervezethez. Egymaga — mint teljes politikai arzenál — állt ki, agitált, bíralt, buzdított, szövetkezett a népért, az emberségért (mert úgy tudott magyar lenni, hogy a maga érzelmeinek és hagyományainak, álmainak és terveinek kútjából a legtöbb humánmot adta mindenkinek). Mármost: I lehetséges-e valaki hatalmon, szervezeti kereten kívül is politikus? Nevezzük talán Adyt a nép-ügy virtuális politikusának? Avagy a politikai partizán rangját-jelentőségét érdemelte-e ki? Avagy utólagosan (előrelátása, egészséges jóslatai, terveinek, koncepciójának — igazának — beválása alapján) lehet és kell politikusnak elismernünk?

Ha majd vitafeleim sarokba szorítanak, talán beleegyezem ebbe a megfogalmazásba is: Ady a legnagyobb magyar politikus *post mortem*.